

MEŞRUTİYETTEN CUMHURİYETE MUSTAFA KEMAL ATATÜRK VE SPOR

Necdet Aysal^{1*}

¹Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, ANKARA

Öz: Sosyal ve Kültürel hayatın dinamiklerinden birisi olan spor, insanın doğa koşulları ile tanışarak ona uyması, doğada egemen olmaya başlaması ve kendini korumak için tek araç olan vücudunu ve adalelerini geliştirmesiyle başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün spora olan ilgisi askeri öğrencilik yıllarında başlamış, izleyici ve uygulayıcı olarak yaşamı boyunca spor faaliyetlerinin içerisinde yer almıştır. Özellikle beden eğitimi, binicilik ve atıcılık dallarındaki başarısı, güreş başta olmak üzere cirit, at yarışları ve deniz sporlarına olan yakın ilgisi nedeniyle, Türk sporunun gelişimine her türlü maddi ve manevi yardımı yapmaktan çekinmemiştir. Sporun gençlik ve geniş halk kitleleri tarafından benimsemesiyle başarıların elde edilebileceğini düşünen Atatürk, tüm okullarda beden eğitimi zorunlu kılmış, zeki, çevik ve ahlaklı gençlerin yetiştirilmesine önem vermiştir. Bu çalışmada, Meşrutiyetten Cumhuriyete spor alanında yaşanan gelişmeler ele alınmış ve süreçte Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk sporuna verdiği destek, Söylev ve Demeçler başta olmak üzere belgelere dayalı araştırma eserleri ve ikinci el kaynaklar incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Meşrutiyet, Atatürk, Türk Spor Kurumu, Osmanlı Denizcilik Yurdu, Selim Sırrı Tarcan.

FROM CONSTITUTIONAL MONARCHY TO REPUBLIC: MUSTAFA KEMAL ATATURK AND SPORTS

Abstract: Sport, one of the dynamics of social and cultural life, begins with humans encountering the natural conditions, adapting to them, gaining dominance in nature, and developing their bodies and muscles as the only means to protect themselves. The founder of the Republic of Turkey, Mustafa Kemal Atatürk, developed an interest in sports during his military student years and remained involved in sports activities throughout his life as both a spectator and practitioner. Particularly successful in physical education, equestrianism, and marksmanship, Atatürk did not hesitate to provide financial and moral support to the development of Turkish sports, thanks to his close interest in wrestling, javelin throwing, horse racing, and water sports. Believing that success could be achieved through the adoption of sports by the youth and the wider population, Atatürk made physical education compulsory in all schools and emphasized the importance of nurturing intelligent, agile, and ethical young individuals. This study examines the developments in the field of sports from the Constitutional Monarchy to the Republic and aims to reveal Mustafa Kemal Atatürk's support for Turkish sports during this period by analyzing research works based on documents, speeches, and statements, as well as secondary sources.

Key Words: Sport, Constitutional Monarchy, Atatürk, Turkish Sports Institution, Ottoman Naval House, Selim Sırrı Tarcan.

* Sorumlu Yazar: Necdet AYSAL, Prof. Dr., E-mail: aysal@ankara.edu.tr

GİRİŞ

Spor, belli teknik ve kurallara bağlı olarak eğlenmek, yarışmak amacıyla yapılan beden hareketleridir. İnsanoğlunun zorlu tabiat koşullarında hayatta kalabilme, yeme, içme, barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçların karşılanması esnasında güçlü, çevik ve hızlı olması gerekmektedir. Bu bağlamda vücut ve kaslarını geliştirmesiyle atma, atlama, koşma, çekme, tırmanma gibi kendiliğinden birçok hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerin bütünü spor olarak adlandırılmıştır (İnal, 2003).

Eski Türk devletlerinde kuvvetli, dayanıklı ve cesur savaşçıların yetiştirilmesinde bedensel faaliyetlere önem verilmiştir. Gerek yarı göçebe gerekse yerleşik düzende spora zaman ayırarak spor faaliyetlerini kadınlı erkekli yapmışlardır. Kadınların da ata binip ok atmaları ve çöğen-polo oynamaları bunun bir göstergesidir. Bu bağlamda Hun, Göktürk, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde güreş, avcılık, atıcılık, binicilik, at yarışları, kılıç, okçuluk, gürz, topuz, cirit, tepük (futbol), kayak ve yağlı direk gibi sporlara çok önem verilmiştir (Özen, 2012; Güven, 1999).

Osmanlı Devleti'nde spor diğer ülkelerde olduğu gibi seçkin sınıfların öncülüğünde başlamış ve gelişmiştir. Tanzimat döneminde ülkeye giren modern sporların gelişiminde Gayrimüslim nüfusun etkisi oldukça fazladır. Sonraki günlerde Müslüman ailelerin çocukları da spora ilgi duymaya başlamışlardır. Tanzimat'tan Meşrutiyet dönemine kadar geçen sürede Osmanlı Devleti'nde spor faaliyeti, okçuluk, binicilik ve güreşçilikten ibaret olmuştur (Zelyurt, 2013). 19. yüzyılın başlarından itibaren ise bütün dünyada belirli kurallara bağlı olarak yapılmaya başlanan modern spor türleri arasında jimnastik, atletizm ve futbol ön plana çıkmıştır. Osmanlıda Batıya açılan bir pencere olarak nitelendirilen Robert Koleji ve Galatasaray Lisesi, yalnızca kültür açısından değil, modern spor türlerinin ülkede tanınması ve yayılmasına da öncülük etmiştir. Bu okullarda eğitim alarak Türk spor tarihine hizmet eden sporcular arasında Jimnastikçi Ali Faik (Üstünidman) ve Mazhar (Kazancı) Bey gösterilebilir. Nitekim Ali Faik Bey'in yetiştirdiği yetenekli öğrencilerden birisi olan Selim Sırrı (Tarcan) Bey (Günay, 2013; Korkmaz, 2013) ise Türk sporunun ilk büyük öncüsü olarak ortaya çıkacaktır[†]

20. yüzyılın başlarında ticaret amacıyla İstanbul ve İzmir'e gelerek yerleşen İngiliz aileler, modern sporların tanıtılıp yayılmasına katkı sağlamıştır. Büyük kentlerde futbol başta olmak üzere tenis, kürek ve yelken yarışlarını başlatmışlar ve daha sonra bu etkinliklere Gayrimüslimler de katılmıştır. II. Abdülhamit'in kuşkulu kişiliği ve İstibdat döneminde uygulanan yasaklar nedeniyle Müslüman Türk gençlerinin bu sportif etkinliklere katılımı uzun yıllar mümkün olmamıştır. 1903 yılında Saray Nazırı Osman Paşa'nın çocukları ve bazı gençler gizli olarak "*Beşiktaş Basiret Osmanlı Jimnastik Kulübü*"nü kurmuşlardır (Zelyurt, 2013). Ancak hafiyeler tarafından kısa süre içerisinde deşifre olan bu kulüp, II. Abdülhamit'in ikna edilmesiyle padişah fermanıyla yasal statüye kavuşmuştur. Beşiktaş kulübüne gösterilen bu müsamaha, Mekteb-i Sultanî öğrencilerine yeni bir Türk kulübü kurma cesareti vermiş ve böylece 1905'te Galatasaray'ın ve 1907'de ise Kadıköy yakasında Fenerbahçe'nin kuruluşu gerçekleşmiştir (Özen, 2012).

[†] Galatasaray Lisesi'nden sonra [Mühendishane-i Berr-i Hümayun](#)'dan mezun olan Selim Sırrı Bey, 1908'de ilk Millî Olimpiyat Komitesi'nin kuruluşuna öncülük etmiş ve 28 Mayıs 1909'da [Berlin](#)'de yapılan Uluslararası Olimpiyat Komitesi toplantılarına katılmıştır. Aynı yıl İsveç Kraliyet Askeri Beden Eğitimi ve Jimnastik Akademisi'ne başlayan Selim Sırrı Bey, 1911'de akademiye bitirip yurda dönmüş ve beden eğitimi öğretmeni olarak çalışmaya başlamıştır. [Folklor](#) çalışmalarını başlatan ve "*Dağ Başını Duman Almış*" isimli gençlik marşının yaratıcısı olan Selim Sırrı Bey, Türkiye'de voleybol sporunun alt yapısını oluşturmuş ve yazdığı kitap ve makalelerle spor tarihine adını yazdırmıştır.

YÖNTEM

Çalışma, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle tanımlamayı amaçlayan “*tarama modeli*” kapsamında, olayların geçmiş zaman içindeki gelişiminin, geçmişte olanların öğrenilmesi, anlaşılması ve açıklanması amacıyla araştırmacı tarafından ilgili kaynak ve yayınların incelenerek değerlendirildiği “*tarihsel araştırma*” metodu (Arlı ve Nazik, 2004) ile yapılandırılmıştır.

Tarihsel araştırma metodu, yayımlanmamış dosyalar, arşivdeki evraklar, özel ya da resmi kurumlardaki yazışma evrakları, eşya, araç ve ilgili malzemelerin bulunduğu yerlerde incelenmesi, yorumlanması, yabancı dilde ise tercüme edilerek açıklanması ile konuya ilişkin her türlü kayıt, belge, eşya, malzeme ve yapıtları arayıp bulma, okuma ve inceleme, kaydetme ve değerlendirme çalışmalarından oluşan “*arşiv tarama*” metodu (Arıkan, 1995) ile desteklenmiştir. Sonuç olarak çalışma nitel araştırma yöntemleri kapsamında farklı metotlardan elde edilen verilerin bir bütün haline getirilmesi ile ortaya konulmuş derleme bir çalışmadır.

Bu kapsamda çalışmada yoğunluklu olarak dönemin süreli ve süresiz yayınları, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi’nde bulunan resmi belge ve fotoğraflar incelenmiş ve çalışma birincil kaynaklara dayandırılmaya çalışılmıştır.

II. Meşrutiyet Döneminde Spor

23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanı ile gerçekleşen özgürlük ortamı, spor alanında da kendisini göstermiş, daha önce kurulan kulüplerin tescili yapılmış ve birçok yeni spor kulübünün açılışı gerçekleşmiştir. Artık Türk sporu yabancıların elinden, tekelden kurtuluyor ve Türk çocukları rahatça spor yapabilecekleri bir ortama kavuşuyorlardı. Geçmişten günümüze spor yapan, sportif geleneklerini devam ettiren toplumlar, birlik ve dayanışma içinde olmalarının yanı sıra barışçı, siyasal, kültürel, ekonomik ve bilimsel alanda başarılı olmuşlardır. Bu düşünceden hareketle dönem içerisinde kurulan Osmanlı Donanma Cemiyeti’nin ağırlıklı olarak deniz sporlarına önem verdiği belgelerden anlaşılmaktadır (Aysal, 2020). Türk toplumunu ve özellikle gençleri denizciliğe ve deniz sporlarına alıştırmak amacıyla Bahriye Nazırlığı ve Osmanlı Donanma Cemiyeti, “*Osmanlı Denizcilik Yurdu*” adı verilen bir kulübün kurulmasına karar vermiştir. Fahri başkanlığını Velihaht Abdülmecit Efendi’nin üstlendiği bu Yurdun başkanlığına, Emekli Bahriye Binbaşı Nuri Bey getirilmiştir (TİTE Arşivi, 233).

Osmanlı Denizcilik Yurdu, yüzme sporları başta olmak üzere kürek ve yelken dallarında pek çok yarışma düzenlemiştir. Osmanlı Devleti’nde ilk yüzme faaliyeti, Mekteb-i Harbiye ve Mekteb-i Bahriye’de askeri bir eğitim şeklinde verilen yüzme dersleri ile başlamıştır. Gerçek anlamda yüzme sporu konusunda ilk ders Galatasaray Lisesi Jimnastik öğretmeni M. Moiroux tarafından verilmiştir. Bununla birlikte modern anlamda ilk yüzme spor faaliyeti ise 1910’da İstanbul’a yerleşmiş İngiliz ailelerin kendi aralarında yapmış oldukları gösteriler olmuştur. Kadıköy’de ikamet eden ve Fenerbahçe Spor Kulübü’nün de üyeleri olan Selahaddin (Türsen) Bey mukavemette, Said Selahaddin (Cihanoğlu) Bey süratte ve Kemal Bey ise trampelen atlamada, ilk başarılı sporcular arasında yer almıştır (Aysal, 2020). Aynı yıllarda Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübü ve Galatasaray Kulübü bünyesinde yüzme faaliyetleri başlamış ve birçok genç yüzücü yetiştirilmiştir. Yüzme yarışlarında olduğu gibi İstanbul’da ilk yelken ve kürek yarışları da İngiliz aileler arasında yapılmıştır. 1910’da İngilizler tarafından başlatılan bu spor yine onlar tarafından geliştirilmiş ve Moda, Büyükkada Makriköy (Bakırköy) de yelken kulüpleri kurulmuştur.

Osmanlı Donanma Cemiyeti Denizcilik Yurdu, ikinci büyük deniz şenliğini 24 Ağustos 1917'de İstanbul Heybeliada'da gerçekleştirmiştir. Bu şenliklere Padişah V. Mehmet Reşat'ın katılması yarışmalara olan ilgiyi arttırmış ve yardım amaçlı düzenlenen bu etkinlikte büyük nakdi gelir elde edilmiştir. Cemiyet elde ettiği gelirlerin büyük bölümünü, deniz sporlarının gelişimine katkıda bulunan spor kulüplerine tahsis etmiştir. Cemiyetten aylık tahsisat alan spor kulüpleri arasında Haliç İdman Kulübü, İdman Yurdu, Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü, Fenerbahçe Spor Kulübü, Bahriye Gücü Spor Kulübü, Donanma Gücü, Altınordu İdman Yurdu, Türk Gücü ve Vefa Yurdu yer almaktadır (TİTE Arşivi, 255).

Türk gençlerine deniz ve denizciliği sevdirmek amacıyla kurulan Denizcilik Yurdu, deniz sporları başta olmak üzere, at koşusu, kayak, bisiklet, güreş, futbol gibi çok çeşitli dallarda Türk sporuna büyük destek vermiştir. Aynı ve nakdi yardımlarla önemli bir bütçeye sahip olan Cemiyet, kısa süre içerisinde ülke çapında ve yurt dışında teşkilatını genişletmiştir (Tunaya, 1969). Faaliyetlerini Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam ettiren Cemiyet, savaş sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile etkinliğini yitirmiştir[‡].

Mütareke ve Milli Mücadele Yıllarında Mustafa Kemal Paşa ve Spor

Mütareke sonrası başlayan işgallere karşı Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde 19 Mayıs 1919'da Samsun'da başlayan Ulusal Bağımsızlık Savaşı 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla zaferle sonuçlanmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesi sırasında sporun modernize edilmesi ve uluslar seviyesine ulaştırılması için pek çok direktif vermiş ve çalışmalar yapmıştır. O, Cumhuriyetin kurucusu olarak sadece siyasi ve askeri liderliğiyle değil aynı zamanda spor ve eğitim alanındaki reformlarıyla da tanınan büyük bir önderdir (Evcin, 2014).

Mustafa Kemal Paşa'nın, spora ve sporcu yetiştirmeye verdiği önem, ulusal kalkınma sürecinde sporun taşıdığı stratejik rolle bağlantılıdır. O, genç Türkiye Cumhuriyeti'ni şekillendirirken, ulusal birliği ve güçlü bir toplum yapısını sağlamak adına sporun önemine inanmıştır. Sporun, bireyler arasında birlik ve dayanışma duygularını pekiştirdiğine, milli gururunu inşasına ve ülkenin genel moral ve motivasyonunu artırdığına olan inancı, onun spora verdiği değeri gösterir (Atatürk'ün söylev ve demeçleri, 1997): “Her çeşit spor etkinliklerini, Türk gençliğinin millî eğitiminin ana unsurlarından saymak gerekir. Bu işte Hükümetin, şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğini spor bakımından da millî heyecan içinde özenle yetiştirmesi önemli tutulmalıdır.” Sporu sadece bir rekabet aracı olarak görmemekte, aynı zamanda eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak ele almaktadır. Okullarda sporun önemli bir yer tutmasını sağlamış, gençlerin fiziksel ve zihinsel gelişimine katkıda bulunarak, sağlıklı bireylerin yetişmesine önem vermiştir. 8 Temmuz 1920'de verdiği direktifle Muhafız Alayı'nı kurmuş ve bu Alay'a bağlı “Muhafız Gücü” adında bir spor kulübü kurulmasını sağlamıştır. Bu kulüp atletizm, binicilik, bisiklet, polo ve futbol branşlarında faaliyetler göstermiştir (Evcin, 2014; Parlakyıldız ve Erat 2023).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ülkede yaygınlaşan futbol, yalnızca bir oyundan ibaret olmayıp insanları bir araya toplayarak ulusal bilinç kavramının yerleşmesine yardımcı olmuştur. Örneğin Mütareke döneminde oynanan futbol müsabakaları ve işgalci devletlere karşı verilen vatan savunması sırasında Fenerbahçe Spor Kulübü'nün İstanbul'dan Anadolu'ya silah-mühimmat kaçırılmasına yardımcı olması son derece önemlidir (Tüfek, 2019). Özellikle Türk futbol takımlarının yabancı takımlara karşı elde ettiği galibiyetler,

[‡] Kuruluş Nizamnamesinde belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışan, birçok savaş gemisinin alımında büyük pay sahibi olan Donanma Cemiyeti, 2 Şubat 1919 tarihinde önce Bahriye Nezareti'ne bağlanmış ve arkasından 2 Mayıs 1919'da çıkarılan bir kararname ile feshedilmiştir.

insanların bir nebze de olsa sıkıntılarını unutturmuş ve mutlu olmalarını sağlamıştır. O mutluluğu yaşatan takımlarımızdan birisi de Altay Spor Kulübü'dür. Altay, İzmir'in Konak ilçesinde halk sahasında İngiliz donanma karmasıyla karşılaşmış ve maçı 2-0 galip tamamlamıştır. O günleri yaşayan Naci Gündem, hatıralarında şu bilgilere yer vermektedir (Gündem, 2002): "...İzmir Limanı'nda demirli bulunan zırhlı ve torpidolar mürettebatı, sportif hareketlere ve bilhassa futbola düşkün olduklarından iki de bir gemiden çıkarlar ve muhtelif sahalarda egzersiz yaparlardı. Şimdiki Alsancak Stadyumu'nun bulunduğu yer olan halk sahasında yerli Rum ve İtalyan takımlarıyla maçlar tertip ederlerken arada bir Türklerle de oynamayı arzu ederlerdi... Bir gün hiç unutmam Altay futbol takımı İngilizlerle maç yapmış ve fevkalade bir oyun sonunda 2-0 galip gelmişti. Golleri eski fenerin Zeki'si ayarında olan İzmir'in meşhur Mazlum'u atmıştı. O gün halktaki açığa vurulamayan heyecan ve sevinci tarif edemem..."

Altaylı futbolcular işgalde çekilen sıkıntıların rövanşını alırcasına sahada mücadele etmiş ve önemli bir başarıya imza atmıştır. Bu anlamlı sevince Mirliva (Tuğgeneral) Mustafa Kemal Paşa ve Miralay (Albay) Fahrettin Bey'de ortak olmuştur. 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz harekâtına 5. Süvari Kolordusu Komutanı olarak süvarileriyle katılan Fahrettin (Altay) Paşa, 9 Eylül'de İzmir'e girmiş ve 10 Eylül 1922'de Başkomutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı karşılamıştır. Fahrettin Paşa, "Altay" soyadının kendisine nasıl verildiği konusunda şu açıklamayı yapmıştır (Altay, 1970): "*Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Paşa ile mütareke yıllarında İzmir'i ziyaretimizde Altay bir İngiliz donanma karması ile Alsancak'ta oynuyordu. Maçı beraber izledik. Altay çok güzel bir oyundan sonra İngilizleri yenince Ulu Önder çok duygulandı, gururlandı ve Altay için takdirlerini belirtti. Aradan epey zaman geçti. Gazi Mustafa Kemal Paşa, İran ile bir sınır anlaşmazlığını halletmek üzere beni görevlendirdi ve Tebriz'e gittim. Tebriz'de bulunduğum sırada, Meclis'te Soyadı Kanunu müzakere edilmiş ve ittifakla Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Atatürk soyadı verilmişti. Bütün yurt kendisini yeni soyadından dolayı tebrik ediyordu. Ben de hemen bir telgraf çekmiş ve kendilerini kutlamıştım. Atatürk'ten ertesi gün gelen cevabi telgraf şöyle idi: 'Sayın Fahrettin Altay Paşa, Ben de seni tebrik eder Altay gibi şanlı şerefli günler dilerim'. Telgrafı aldığım zaman gözlerim dolu idi. Atatürk çok mütehassıs olduğu ve beraberce izlediğimiz Altay maçının hatırasına izafeten bana 'Altay' soyadını layık görmüştü.'*"

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz öncesinde savaş planlarını işgal güçlerini kuşkulandırmadan emri altındaki komutanlara anlatmak ve onlarla bir araya gelebilmek için çok farklı bir strateji izlemiştir. Bu bağlamda Akşehir'de bir futbol maçı düzenlenecek ve bu vesile ile komutanlarla bir araya gelebilecekti. Tümen Komutanı'na verdiği "*Akşehir'de bir futbol turnuvası ayarlayın. Komutanlarla seyredelim*" emriyle hazırlıklar başlamış ve Anadolu Ajansı'na Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı ordu birliklerinin katılacağı bir futbol turnuvası düzenleneceği, final maçının 28 Temmuz tarihinde 1. ve 2. Ordu takımları arasında oynanacağı bildirilmiştir. Bu haberin gereğini yapan Ajans, Mustafa Kemal Paşa'nın ve tüm kuvvet komutanlarının final maçını izlemek için Akşehir'e geleceğini de duyurmuştur. ABD'li Charles H. Sherrill anılarında konuyla ilgili şu bilgilere yer vermektedir: "*Bu büyük futbol maçıyla ilgili haberler, gazetelerde ön planda yer alıyordu. Bu durumdan Yunanlılar da hoşnut görünüyordu. Zira Türk ordusunun hiç olmazsa yakın bir gelecekte herhangi bir harekâta bulunması söz konusu olmayacaktı. Çünkü Türkler, şimdilik yalnızca futbolla ilgileniyordu.*" Mustafa Kemal Paşa Akşehir'de oynanan futbol maçı hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: "*28 Temmuz 1922 günü, öğleden sonra icra edilen bir futbol müsabakasını seyretmek vesilesiyle ordu kumandanları ve bazı kolordu kumandanları Akşehir'e davet edildi. 28-29 Temmuz gecesi kumandanlarla umumi bir tarzda taarruz hakkında görüş alışverişinde bulundum. O final maçında verdiğim taarruz emrinin*

tarihini, Vekiller Heyeti'ne bildirmemiştik. Artık, onlara da resmi olarak duyurmanın zamanı gelmişti..." 28 Temmuz 1922'de Akşehir'deki futbol müsabakasını Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa ve 2. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa izlemiştir. Bu müsabaka, Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük dehasını ve futbolun milli mücadeleye olan katkısını ortaya koymaktadır.

Milli kimliğin kazanılmasında etkin rol oynayan futbol, Milli Mücadele'nin de sembolleri arasında da yerini almıştır. Bu başarıda söz sahibi olan takım ise Fenerbahçe Futbol Kulübü'dür. Milli Mücadele yıllarında Fenerbahçe Futbol takımı, düşman birlikleri içerisinde tanınmış futbolcusu bulunan, İngiltere ve Fransa liglerinin en ünlü takımlarında forma giymiş futbolculardan oluşan takımlarla maçlar yapmış ve oynadığı 50 maçın 41'ini kazanıp 4'ünde berabere kalarak işgal altında ezilmiş Türk halkına teselli ve umut kaynağı olmuştur. Ayrıca 29 Haziran 1923'te Taksim Stadı'nda İngiliz İşgal Kuvvetleri karmasını yenerek General Harington Kupası'nı kazanmış ve tarihi bir başarıya imza atmıştır.

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın silahlı eylem aşaması Mudanya Ateşkes Antlaşması ile tamamlanmış ve barış görüşmeleri ise Lozan'da başlamıştır. Bu esnada İstanbul'da bulunan İşgal Kuvvetleri Komutanı General Harington, Fenerbahçe Kulübüne karşı özel bir kin duymaktadır. Çünkü Fenerbahçe takımı işgal kuvvetlerine mensup takımları yenerek halkın milli duygularını şahlandırmış ve düşman açısından "hayli zararlı" faaliyetlerde bulunmuştur. İşgal yıllarında Fenerbahçeliler, Kurbağalıdere kenarında kulüp binasının önündeki iskeleye yanan motorlarla Anadolu'ya silah kaçırmışlardır. Fenerbahçe kulübünün bu faaliyeti İşgal Orduları Başkomutanlığı tarafından haber alınmış ama bunun farkına varan Fenerbahçeliler kayıkhaneyi derhal boşaltarak cephaneyi çevredeki üye ve sporcu evlerine taşımışlardır. Kulübü basan işgal kuvvetleri birlikleri ortada delil bulamamışlardır. Tüm çabalarına rağmen delil bulamayan General Harington, kulübe futbol sahasında bir darbe vurabilmek için bu maçı düzenlemiştir. En seçkin profesyonel oyuncularını bir araya getirerek adeta bir "İngiltere Milli Takımı" oluşturan Harington, "Goldstream Guards" ismini verdiği takımı sıkı bir çalışmaya tabi tutmuştur. Harington, dönemin Spor Âlemi dergisi ve İstanbul gazetelerine ilan vererek, İngiliz futbol karmasının Türk kulüplerinden birisi ile maç yapmak istediğini beyan etmiştir: "Gardler Muhteliti Türk kulüplerine meydan okuyor. Galibine, Başkumandanın adını taşıyan büyük bir kupa verilecek ve bu maçta Türk kulüpleri diledikleri gibi takviye de alabilirler."

Fenerbahçe Spor Kulübü, bu meydan okuma anlamına gelen duyuruya basın yoluyla şu şekilde cevap vermiştir: "Fenerbahçe Kulübü yalnız kendi kadrosuyla bu maçı şartsız olarak kabul eder." Fenerbahçe, 29 Haziran 1923'te Taksim Stadı'nda oynanan bu tarihi maça, hiç gol yemeden İstanbul şampiyonluğunu kazanan şu ünlü kadrosuyla çıkmıştır: "Şekip Kulaksızoğlu- Hasan Kamil Sporel, Cafer Çağatay- Kadri, İsmet, Fahir- Sabih, Alaeddin Baydar, Zeki Rıza Sporel, Ömer Tanyeri, Bedri Gürsoy."

İstanbul'da büyük bir heyecan uyandıran bu maç büyük bir çekişme içinde başlamış ve maçın ilk yarısını Fenerbahçe 1-0 yenik kapatmıştır. Ancak ikinci yarıda klasik futbolunu ortaya koyan Fenerbahçe, 60. dakikada Zeki Rıza'nın golüyle beraberliği yakalamış ve 74. dakikada ise yine Zeki Rıza'nın golüyle güçlü rakibini yenmeyi başarmıştır. Bu galibiyet milli bir zafer etkisi yaratmıştır. Fenerbahçe'nin bu zaferini telgrafla öğrenen Mustafa Kemal Paşa, bu sevinci Lozan Konferansı'nda bulunan Türk Heyeti ile paylaşmıştır. Heyet Başkanı ve Dışişleri Bakanı İsmet (İnönü) Paşa, Fenerbahçe Kulübü'ne Lozan'dan şu kutlama telgrafını göndermiştir: "Heyetimiz namına hepinizi meserretle tebrik eder, gözlerinizden öperim."

Atatürk, genç Türkiye'nin gelişimine katkı sağlayacak güçlü beyinlerin, ancak sağlam vücutlar üzerinde taşınabileceğini görmüş, beden eğitimi ve spor konusunu hükümet programına aldırılmıştır. Ali Fethi (Okyar) Bey başkanlığında görev yapan V. İcra Vekilleri Heyeti'nin programında bireyin bedeni, fikri yetenekleri gibi ahlaki ve sosyal yeteneklerinin de geliştirileceği, bunun için de beden eğitimine önem verileceği bilgisi yer almaktadır (Ünver, 2004; TBMM Zabıt Ceridesi, 1923):[§] *“Maarifin terbiyevi vazifelerinden birincisi çocukların terbiye ve talimi, ikincisi terbiye ve talibi, üçüncüsü milli güzidelerin yetiştirilmesi için lazım gelen vasıtaların izhar ve teminidir. Çocukların terbiye ve talimi, bittabi mektepler vasıtasıyla temin edilecek ve mekteplerin asri tekâmülatına mazhar olabilmeleri için muallimlerin daha iyi yetiştirilmesine çalışılacaktır. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniye Darümuallimini açılacaktır.”*

Cumhuriyetin İlk On Beş Yılında Atatürk ve Spor

İstanbul'un Fatih semtinde 16 Mart 1848'de erkek öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan ve Darümuallimin-i Rüşdi, 1922-23 ders yılında Ankara Hükümeti'ne bağlanmış ve 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile adı *“İstanbul Erkek Muallim Mektebi”* olarak değiştirilmiştir. Muallim Cevdet (İnançalp), Selim Sırrı (Tarcan), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Osman Zeki (Üngör), Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey gibi öğretmenleriyle ünlenen bu okulda elişleri, müzik, çocuk edebiyatı ve terbiye-i bedeniye (jimnastik), gibi dersler de okutulmuştur. Mektepte beden eğitimi öğretmenlerinin yetiştirilmesi amacıyla kurslar açılmış ve başına Avrupa'da beden eğitimi öğrenimi görmüş Selim Sırrı (Tarcan) Bey getirilmiştir. Bu arada İsveç'ten iki kadın beden eğitimi yurda davet edilmiş ve kız öğrenciler eğitime başlanmıştır.

Cumhuriyetin ilk günlerinden itibaren geleceğin umudu olan genç kuşakların en iyi şekilde eğitilmesi hükümetin öncelikli işlerinden biri olmuştur. Bilimsel eğitimle gençlerin yetiştirilebilmesi ve yurt dışına öğrenci gönderilmesi konusu ilk kez Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde ele alınmıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, başarılı öğrencilerin ve subayların modern beden eğitimini tatbik edebilmeleri için Avrupa'ya gidip ihtisas görmelerini ve kendilerini yetiştirmelerini istemiştir (Günay, 2013; Ünver, 2004; İnan, 1982): *“Bu millet ve memleket ilme, irfana çok muhtaç; tahsil yapmış, diploma almış gelmiş, olanları korumak kadar doğal ve lüzumlu bir şey olmaktan başka, parti parti eğitim ve öğretim görmek için ilim ve fen almak için Avrupa'ya, Amerika'ya ve her tarafa çocuklarımızı göndermeye mecburuz ve göndereceğiz. İlim ve fen ve ihtisas nerede varsa, sanat nerede varsa gidip, öğrenmeye mecburuz...”*

[§] Terbiye-i Bedeniye Darümuallimini, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in girişimleriyle Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsü adı ile açılmıştır. 24 Ağustos 1924 tarihinde "Türk Muallimler Birliği" Genel Başkanı seçilen ve 21 Aralık 1925 tarihinde ise Maarif Vekili olan Mustafa Necati Bey, Talim ve Terbiye Kurulu'nun kurulması, eğitime ilkokuldan üniversiteye kadar bütün kademelerde işlerlik kazandırılması, köylere kadar yaygınlaştırılması, öğretmenlik mesleğinin ve öğretmenlerin önemsenmesi konusunda pek çok uygulamaya işlerlik kazandırmıştır. O ülkenin öğretmen ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla Kayseri, Denizli ve Ankara'da okullar açılmasını istemiş ve bu düşüncesini Maliye Bakanı Hasan Saka'ya açmıştır. Fakat Maliye Bakanı bütçede para bulunmadığını ve yardımcı olamayacağını söylemiştir. Bunun üzerine Mustafa Necati Bey, bu okulların açılması konusunda kararlılığını şu sözlerle dile getirmiştir: *“Ben Maarif Vekiliyim, vazifem mektep açmaktır; yapamazsam ayırırım, yapabilen gelir. Siz Maliye Vekilisiniz, vazifeniz bana para bulmaktır; bulamazsanız siz ayrılırsınız, bulabilen gelir.”* Mustafa Necati büyük emek verdiği Millet Mekteplerinin açıldığı 1 Ocak 1929 tarihinde Milli Eğitim Bakanı iken Ankara'da Apandisit rahatsızlığı sonucunda Numune Hastanesinde vefat etmiştir.

29 Ekim 1924'te Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı Avrupa sınavında başarılı olan 22 genç **Almanya, Fransa ve Belçika'da** öğrenim görme hakkını elde etmiştir. 8 Ocak 1925 tarihli Vatan gazetesinde, "Avrupa'ya Gidecek Gençlerimiz" başlığı altında yayımlanan yazıda şu ifadeler yer verilmektedir (Ünver, 2004):** "...Maarif Vekâleti tarafından yapılan imtihanında muvaffak olan gençlere dün yollukları verilmiştir. Bunlar 3 güne kadar Avrupa'nın muhtelif şehirlerine gideceklerdir. Bu gençlerden Vildan Aşır ve Suat Hayri Beyler beden eğitimi tahsili için Belçika'nın Gant şehrine gideceklerdir."

Mustafa Kemal Atatürk, sporcu yetiştirmeye yönelik kapsamlı politikalar geliştirmiş ve gençleri sporla buluşturarak ülkenin spor alanındaki potansiyelini keşfetmeye çalışmıştır. Beden eğitimi derslerinin müfredatına önem vererek, gençlerin fiziksel aktivitelere katılımını teşvik etmiş ve ulusal sporcu yetiştirme projelerini desteklemiştir. Bu politikaların temel amacı, gençlerin sporla erken yaşta tanışmasını sağlamak ve yetenekli bireyleri ulusal ve uluslararası arenada temsil edecek seviyeye getirmektir.

Atatürk, sporun yaygınlaşması ve ulusal başarıların artması için spor tesisleri ve altyapı oluşturulmasına büyük önem vermiştir. Stadyumlar, spor salonları ve antrenman alanlarının inşası, Türk sporunun altyapısının güçlenmesine katkı sağlamış ve genç sporcuların yeteneklerini geliştirmelerine imkân tanımıştır. Ayrıca beden eğitimi konusunda uzman öğretmenler yetiştirmek amacıyla Gazi Terbiye Enstitüsü içerisinde Beden Eğitimi Bölümü kurulmuştur. Bu bölümde çalıştırılmak üzere Almanya'dan Uzman Kurt Dainas ülkeye davet edilmiştir. Böylece yabancı uzmanlarla birlikte Avrupa'dan dönen asker ve sivil gençlerle modern bir genç kadronun kuruluşu gerçekleşmiştir (Günay 2013).

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün himayesinde 22 Mayıs 1922 tarihinde kurulan Türk İdman Cemiyetleri İttifakı, Başbakan İsmet İnönü'nün fahri başkanlığı altında ülkenin çok sporlu ilk resmi spor örgütü olmuştur (Akdenk, 1986). Ali Sami (Yen) Bey başkanlığında kurulan bu örgüt (Evcin, 2014), Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin 1924 yılında aldığı 170 numaralı Kararname ile kamu yararına çalışan dernek statüsüne kavuşturulmuştur.†† Siyaset dışında kalmayı prensip edinen Türk İdman Cemiyetleri İttifakı'nın yürürlüğe giren nizamnamesinin vazifeler başlığı altında on yedi madde

** Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı sınavı kazanarak yurtdışına göndertilen öğrenciler arasında İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'ndan Selim Sırrı Tarcan'ın öğrencisi Nizamettin Kırşan, Mahmut Cüda, Muhittin Sebati, Refik Epikman, Ulvi Cemal Erkin, Cezmi Rifık, Cemil Sena Ongun, Naci Ecer, Vildan Aşır Savaşır, Burhan Toprak, Ekrem Zeki Ün, Osman Horasanlı, Necip Fazıl Kısakürek, Sadi Irmak, Suat Hayri Ürgüplü, Cevat Dereli, Şeref Akdik, Ali Münip Karsan, Namdar Rahmin ve Necmi Bey gibi isimler yer almaktadır. Beden eğitimi ihtisası için Avrupa'ya gönderilen Suat Hayri (Ürgüplü) Bey, milletvekilliği, bakanlık ve 1965 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 11. Başbakanlık görevini üstlenmiştir. Vildan Aşır (Savaşır) Bey ise uzun yıllar Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü yapmış ve 1943-1950 yılları arasında Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi başkanlığı görevini sürdürmüştür.

†† İstanbul spor kulübü yöneticileri, 26 Haziran 1920'de bir araya gelerek "İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi" adıyla geçici bir kurul oluşturmuştur. İsviçre Federasyonu Spor Birliği Yönetmeliğinin çevirisiyle çalışmalara başlayan kurul, kısa süre içerisinde kendi yönetmeliğini hazırlamış ve 15 Nisan 1921'de Kadıköy'de İttihat ve Spor Kulübü binasında ikinci bir toplantı daha gerçekleştirmiştir. Bu toplantıya Altınordu, Anadolu İdman Yurdu, Süleymaniye, Fenerbahçe, Hilal, Vefa, Nişantaşı, Kumkapı, Darüşşafaka, Beylerbeyi, Türk Gücü, Makriköy (Bakırköy), Galatasaray, Haliç, Fener ve Üsküdar Kulüplerinin yanı sıra Pazar Ligi'ni temsil eden kulüpler (İttihat Spor, Dork, Enosis, Beşiktaş, İstella, Pera) ve Union Kulübü temsilcileri katılmıştır. Toplantıda "Türk İdman Cemiyetleri İttifakı" adıyla Cemiyetin kuruluş hazırlıkları tamamlanmış ve Cemiyetler Kanunu hükümleri doğrultusunda hükümete başvuruda bulunulmuştur. Hükümet, 22 Mayıs 1922 tarihinde Türk İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kuruluşunu onaylamış ve Ali Sami (Yen) Bey başkanlık görevine seçilmiştir. Cemiyetin kuruluşundan bir süre sonra da futbol, güreş ve atletizm federasyonlarının kuruluş süreçleri tamamlanmıştır. Türk İdman Cemiyetleri İttifakı bünyesinde 1923'de 14 kulüpte 827 sporcu; 1927'de 6.380; 1933'de 230 kulüpte 10.450 ve 1935'de ise 15.582 lisanslı sporcu kayıtlıdır.

bulunmakta olup bazı maddeleri şunlardır (Evcin, 2014; Türkiye İdman Cemiyetleri, 1923): “...Amatör ve profesyonel sporları kontrol etmek, her yıl yerel ve ulusal müsabakalar tertip etmek, rekorları tescil etmek, sporu teşvik edecek, gelişmesini sağlayacak yasal düzenlemelere yönelik teşebbüslerde bulunmak, Uluslararası Olimpiyat Komitesi ile ilişkileri yürütmek, spor teşkilatının gelişmesini sağlamak, bilimsel etkinlikler ile yayınlar yapmak.”

Türk İdman Cemiyetleri İttifakı, ilk genel kongresini 5-12 Eylül 1924 tarihleri arasında Ankara’da Türk Ocağı binasında gerçekleştirmiştir. Adı geçen kongreye 13 bölgeden 161 delege katılmış ve kongrede genel merkezin Ankara’ya taşınması kararı alınmıştır. Ayrıca ittifak bünyesinde yer alan futbol, güreş, atletizm ve bisiklet federasyonlarının yanı sıra halter, boks, tenis, denizcilik, hokey, binicilik, eskrim, nişancılık federasyonlarının kurulmasına da karar verilmiştir (Tüfek, 2019; Demir, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşunun ilk yıllarında, Türk spor tarihi için en önemli gelişme Türk sporcularının atletizm, bisiklet futbol, eskrim, güreş ve halter branşlarında 1924 Paris Olimpiyatlarına katılmasıdır. II. Meşrutiyet Dönemi’nde Selim Sırrı (Tarcan) Bey tarafından “Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti” kurulmuştur (Parlak yıldız ve Erat, 2023). Cemiyet, Milli Mücadele sonrası “Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti” ismi altında faaliyetine devam etmiş ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi Yönetmeliğine uygun bir yönetmelik hazırlamıştır. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Başkanı Ali Sami (Yen) Bey, Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti Başkanı Selim Sırrı (Tarcan) Bey ve Genel Sekreter Burhanettin Bey’in çalışmaları sonucunda Türk sporcuları olimpiyatlara katılma hakkı ve dünya sporu ile yarışma fırsatı bulmuştur (Evcin, 2014; Korkmaz, 2013).

Uluslararası Olimpiyat Komitesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni ilk kez 1924 Paris Olimpiyat Oyunları’na resmen davet ettiğinde, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ile Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi yöneticileri hükümetten yardım isteme kararı almıştır. Ali Sami Bey başkanlığındaki heyet, 1923 Ağustos’unda Ankara’ya gelmiş ve Milli Eğitim Bakanı İsmail Sefa (Özler) ile Başbakan İsmet (İnönü) Bey’i ziyaret etmiştir. Bu ziyarette İdman Cemiyetleri İttifakı Örgütü’nün çalışmaları ve Türkiye’nin Paris Olimpiyatı’na katılımı için hazırlanan rapor sunulmuştur. Ankara Hükümeti, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin, Olimpiyatlara katılmakla politik açıdan büyük yarar sağlayacağını düşünerek adı geçen raporu 16 Ocak 1924 tarihinde Bakanlar Kurulu’nda görüşmüştür^{††}. Konuyla ilgili olarak Bakanlar Kurulu’nun 171 sayılı kararında şu ifadeler yer verilmektedir (Fişek, 2003): “Türk gençlerinin spor karşılaşmaları yoluyla Avrupa sporcuları ile sıkı ilişkide bulunmaları ve spor faaliyetlerinin bilimsel kurallara uygun düzenlenmesi konusunda Avrupalı uzmanlardan yararlanılması zorunluluktur. 1924 Mayıs ayında Paris’te yapılacak Olimpiyat yarışmalarına Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı da davet edilmiştir. Bu yarışmalara katılmakta Türkiye için yarar vardır. Memleketimizde sporun gelişmesi ve yaygınlaşması, bu gibi uluslararası yarışmalara katılmakla mümkün olacaktır. Bu yüzden Türk gençlerini uluslararası yarışmalara girebilecek biçimde eğitmek ve geliştirmek üzere gereken uzmanların Avrupa’dan getirilmesi ve adı geçen Olimpiyat yarışmalarına Türk sporcuların da katılımını sağlamak için harcanmasına gerek görülen 17.000. TL’nin acilen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’na ayrılmasına karar verildi.”

†† Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu’nda Başbakan ve Dış İşleri Bakanı İsmet İnönü, Milli Savunma Bakanı Kazım Özalp, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Refik Saydam, Maliye Bakanı Mustafa Abdülhalik Renda, İçişleri Bakanı Mustafa Necati Uğural ve Milli Eğitim Bakanı İsmail Sefa Özler yer almaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında her türlü ekonomik sıkıntıya rağmen Ankara Hükümeti, 1924 bütçesine 50.000. TL daha koymuştur. 1924 Mart'ında ise Olimpiyata gidecek güreşçi, atlet ve futbolcuların seçmeleri yapılmış ve İstanbul'da kampa alınan sporcuların yetiştirilmeleri için yurtdışından uzmanlar getirilmiştir^{§§}. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 4 Mayıs-27 Temmuz 1924 tarihleri arasında Paris'te düzenlenen VIII. Yaz Olimpiyat Oyunları'na 19 futbolcu, 11 atlet, 5 güreşçi, 3 bisikletçi, 2 halterci ve 1 eskrimciden oluşan 41 sporcu ile katılmış^{***} fakat sporcularımız herhangi bir başarı elde edememişlerdir. Ancak bu oyunlar ülkenin tanıtımına katkı sağlamış ve sporcular deneyim ve tecrübe kazanmışlardır (Tüfek, 2019; Yıldız, 2008).

Atatürk Döneminde 9. Yaz Olimpiyat Oyunları ise Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da 17 Mayıs-12 Ağustos 1928 tarihleri arasında yapılmış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu oyunlara 40 sporcu ile katılmıştır (Tüfek, 2019). Olimpiyatlara atletizm, bisiklet, eskrim, futbol, güreş ve halter dallarında katılan sporcularımız yarışmalarda bir dördüncülük, bir altıncılık, iki yedincilik ve bir sekizincilik olarak isimlerini Olimpiyat Onur Kütüğüne yazdırmıştır.^{†††}

Türk Sporunun Avrupa'da temsil edilmesi ve tanıtılmasında etkin rol oynayan Türk İdman Cemiyetleri İttifakı'nın İkinci Genel Kongresi 18 Eylül 1925'te, Üçüncü Kongresi 28 Eylül-1 Ekim 1926'da Dördüncü Kongresi 3-9 Eylül 1927'de, Beşinci Kongresi 2 Ocak 1931 tarihinde Ankara'da Halk Fırkası toplantı salonunda gerçekleştirilmiştir. Bu Kongrede federasyon sayılarında değişikliğe gidilmiş ve hokey, boks ve tenis federasyonları kaldırılmıştır. Futbol, eskrim, denizcilik, güreş ve atletizm federasyonları faaliyetlerine devam ederken; binicilik, kızakçılık, dalgıçlık, uçuculuk ve atıcılık gibi spor dallarının, Ordu Sporları Federasyonu ismi altında bir araya getirilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Kongrede Ali Rana (Tarhan) Bey Genel Merkez Heyeti Başkanlığı görevine seçilmiştir. 20 Haziran 1932 tarihinde Altıncı Kongresini, 25 Ekim 1933 tarihinde Yedinci Kongresini yapan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın 13 Nisan 1936 yılında toplanan Sekizinci Kongresinde ismi, "Türk Spor Kurumu" olarak değiştirilmiştir. Kurumun görevleri nizamnamesinde şu şekilde yer almaktadır (Evcin, 2014): "Yurtta sporun milli amaçlara, sıhhat şartlarına ve teknik icaplara uygun olarak yükselmesine ve yayılmasına çalışmak; Kurumun spor bölgelerini ve lüzum gördüğü yerlerde çevrelerini ve spor kulüp ve yuvalarını kurmak ve kurdurmak; Spor neşriyatını teşvik etmek ve korumak; Uluslararası spor kurumlarıyla ilgili bulunmak; Türkiye ve bölge spor birinciliklerinin mükâfat ve diplomalarını vermek, her nevi sporlar için teşvik müsabakaları tertip etmek" Parolası "Hepimiz birimiz ve birimiz hepimiz için" olan Türk

§§ Güreş milli takımı için Macar çalıştırıcı Raul Peter, Futbol milli takımı için İskoç çalıştırıcı Billy Hunter ve Atletizm milli takımını çalıştırması için ABD çalıştırıcısı Tobin İstanbul'a davet edilmiştir.

*** Türk sporcuları katıldıkları yarışmalarda başarılı olamazlarken, grekoromende 75 kg güreşçimiz Tayyar Yalaz, İspanyol ve Fransız rakiplerini yendikten sonra Finli rakibiyle yaptığı üçüncü güreşinde kolundan sakatlanmasına rağmen tek koluyla güreşe devam etmiş ancak sıkletinin şampiyonu Finli Vesterlund'a 2-1 yenilmiştir. Kolundaki ciddi sakatlık nedeniyle doktorlar kesinlikle güreşmesine izin vermeyince güreşlerden çekilmek zorunda kalmış ve dereceye girememiştir. Bu arada Olimpiyat köyünde yapılan maçlar sırasında Kelle İbrahim ile Milli Takımımızın İskoç Antrenörü Billy Hunter karşılıklı olarak topu yere düşürmeden 500 kafa pası yapmıştır. Ayrıca topu yere düşürmeden 165 kez kafasında sektiren Kelle İbrahim'den oyunların futbol şampiyonu Uruguaylılar kendilerine kafa vuruşu öğretmesini rica etmişlerdir.

††† [Amsterdam](#) Olimpiyat Köyü'nde yapılan antrenmanlar sırasında çeşitli ülkelerin en seçkin futbolcuları dünyaca ünlü İspanyol kaleci Ricardo Zamora'ya atıkları şutlarla şanslarını denemişlerdir. İspanyol kaleci kalesine gönderilen bütün şutlarda toplara geçit vermezken, arkadaşlarının ısrarlarıyla ortaya çıkan ünlü futbol yıldızımız Bombacı Bekir'in attığı üç şutun da golle sonuçlanması karşısında Zamora'nın bir daha onun önüne top atmaması, olimpiyatların ilginç anılarından birisi olmuştur.

Spor Kurumu, atıcılık, atletizm, bisiklet, dağcılık, eskrim, futbol, güreş, su sporları ve tenis olmak üzere dokuz federasyonla çalışmalara başlamıştır.^{†††}

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 30 Temmuz- 14 Ağustos 1932 tarihleri arasında ABD'nin California Eyaleti Los Angeles'da yapılan X. Yaz Olimpiyatlarına ekonomik sıkıntılar nedeniyle katılamamıştır. Ancak dört yıl sonra Türk Spor Kurumu, 1-16 Ağustos 1936 tarihleri arasında Berlin'de düzenlenen XI. Yaz Olimpiyat Oyunlarına, futbol, basketbol, güreş, binicilik, bisiklet, eskrim ve yelken dallarında 60 sporcu ile katılmış ve Türkiye ilk Olimpiyat madalyasını serbest güreşte Ahmet Kireççi ile kazanmıştır. 79 kiloda mücadele eden ve üç Balkan grekoromen şampiyonluğu bulunan güreşçimiz, Olimpiyat üçüncüsü olmuştur. Ayrıca 61 kilo serbestte, grekoromen stilde güreşen Yaşar Erkan, ilk rakibi Danimarkalı Nielsen'i, Japon Yoşiooka ve İtalyan Valentino Borgia'yı kındeleriyle tuşlamış ve Yaşar'ın kındeleri bir anda ünlenmiştir (Tüfek, 2019). Olimpiyat şampiyonu olan güreşçimize Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın gönderdiği telgraf son derece anlamlıdır (Gürer, 2018): *“Kendin küçüksün, ama memleket için önemli bir iş yaptın. Artık adın Türk spor tarihine geçti. Çok yaşa Yaşar! Mustafa Kemal Atatürk”*

“Benim en çok sevdiğim spor güreştir” diyen Atatürk, ilk Olimpiyat şampiyonuna iki gümüş vazo ve bir ev armağan etmiş ve güreşinin çaresiz anlamına gelen ‘Naçar’ soyadını, *“Erkan”* olarak değiştirmiştir.^{§§§} Ayrıca eski bir güreşçi olan Kurtdereli Mehmet'in ilerleyen yıllarda maddi sıkıntı çekmesi üzerine ona kendi maaşından 1000 lira hediye etmesi, Atatürk'ün spora verdiği önemin göstergesidir. Ata binmeyi ve yüzmeyi çok seven Mustafa Kemal Paşa, çok iyi bir binici ve yüzücüdür. Tavla ve bilardo oynamaktan, at yarışları izlemekten büyük keyif almaktadır. Sporun yarar ve önemini çok iyi bilen Atatürk, milletin de bu konuda duyarlı ve bilgili olmasını istemiştir. O, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın örgütlenme aşamasının başladığı 19 Mayıs gününün Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutlanması direktifini vermiştir. 19 Mayıs, TBMM'nin 3466 sayılı kararı ile 20 Haziran 1938'de *“Gençlik ve Spor Bayramı”* olarak ilan edilmiştir. Hayatının son yıllarına kadar Türk sporunun gelişmesine önderlik eden Atatürk, Türk spor örgütünün temelini oluşturan Beden Terbiyesi Kanunu'nun hazırlanması direktifini de vermiştir. Bu bağlamda hazırlanan kanun TBMM'de 29 Haziran 1938 tarih ve 3530 sayı ile kabul edilmiştir (Türk Spor Kulübü, 1936).

TBMM'nin 1 Kasım 1938 tarihli açış konuşması, rahatsızlığı nedeniyle Başbakan Celal Bayar tarafından okunmuştur. Adı geçen konuşmada spor hakkında şu ifadeler yer almaktadır (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997): *“Her çeşit spor faaliyetlerini Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından saymak lazımdır. Bu işte hükümetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğinin spor bakımından da milli heyecan içinde itina ile yetiştirilmesi önemli tutulmalıdır. Türk gençliğinin kültürde olduğu gibi, spor sahasında da idealine ulaştırılması için Yüksek Kurultayın, kabul ettiği Beden Terbiyesi Kanunu'nun tatbikine geçildiği için memnunum...”*

“Sporda başarılı olmak için bütün milletçe sporun niteliği ve değerini anlamış olmak, ona kalpten sevgiyle bağlı olmak ve onu vatani görev saymak gerekir.” diyen Gazi Mustafa

^{†††} 1935 yılında 15.582 olan lisanslı sporcu sayısı, 1938 yılında 442 kulüpte 27.631 lisanslı sporcu ile yaklaşık iki katına ulaşmıştır.

^{§§§} 1911 Erzincan Refahiye doğumlu olan ve güreşe İstanbul Kumkapı Güreş Kulübü'nde başlayan Yaşar Erkan, anılarında o günlerden şu şekilde bahsetmektedir: *“Şampiyonluk kürsüsünde şanlı bayrağımız şeref direğine çekilirken kendimi tutamadım, gözlerimden yaşlar sel gibi aktı. Yüz yirmi bin kişinin ve Hitler'in önünde bayrağımızı şeref direğine çekirmek ve ayakta güzel marşımızı dinletmek zevklerin en güzeli ve en büyüğüdü...”* 1940 ve 1944 yılında yapılması gereken olimpiyat oyunları, ikinci Dünya Savaşı nedeniyle yapılamamıştır.

Kemal, sporun yalnızca sporcular tarafından değil tüm millet tarafından anlaşılmasıyla sporda başarıların elde edilebileceğini dile getirmiştir. Böylece sporda gerçek başarı elde etmenin sırrını tüm ülkenin omuzlarına yüklemiştir.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yaşamının her döneminde sporla iç içe olmuş, Türk sporunun gelişimi için pek çok direktif vermiş ve bu alanda yapılan çalışmalara önderlik etmiştir. Okullarda beden eğitimi derslerine ağırlık verilmesiyle gençlerin sporla tanışmaları ve fiziksel aktivitelere katılımın sağlanarak yetenekli sporcu bireylerin yetiştirilmeleri düşünülmüştür. Bu bağlamda hazırlanan kapsamlı politikalarla gençlerin sporla buluşturulması ve ülkenin spor alanındaki potansiyeli tespit edilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetin kurucu kadrosu yakılan, yıkılan ve harap olan ülkeyi yeniden inşa etmeye başlarken, yeni değer yargılarıyla yüklü zeki ve güçlü bireylerin yetiştirilmesine önem vermiştir. Gençlik ve ulusal eğitim çalışmalarının bir parçası olarak görülen spor ve beden eğitime karşı ilgi uyandırmak için pek çok yasal düzenleme yapılmış ve çeşitli spor kurum ve kuruluşlarının temelleri atılmıştır. Başkent Ankara'da bir hipodromun inşa edilmesi, beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek amacıyla Gazi Orta Muallim Mektebi-Terbiye Enstitüsü'nün açılması, Gazi koşusunun başlatılması, futbolda Gençler Liginin kurulması, 19 Mayıs Stadyumu ve Antrenörlük kurslarının açılması, Türkiye Binicilik Federasyonu'nun kurulması ve Türk kadınlarının da spor faaliyetlerinin içinde yer alabilmeleri için bazı yasal düzenlemelerin yapılmış olması takdire şayan gelişmelerden bazılarıdır. Atatürk döneminde spor alanında gerçekleştirilen bu faaliyetlerin geniş kitlelere ulaştırılmasında Türk İdman Cemiyetleri İttifakı/Türk Spor Kurumu ile Halk Evlerinin büyük katkısı olmuştur. Spor programlarının, organizasyonların ve spor tesislerinin sayısında büyük bir artış yaşanmış ve dönem içerisinde çıkan bazı gazete ve dergiler, düzenledikleri turnuvalar ile Türk spor hayatına canlılık ve çeşitlilik katmıştır.

Türk Sporunu, Atatürk döneminde büyük bir gelişme kaydetmiş ve önemli ulusal-uluslararası başarılarla imza atmıştır. Ancak yaşanan bu olumlu gelişmeler ekonomik sıkıntılardan dolayı tam anlamıyla yeterli seviyeye çıkarılamamıştır. Özellikle spor tesis sayısının azlığı, spora gerekli maddi ödeneğinin ayrılamaması, profesyonel spor hayatına geçilememesi gibi nedenlerle uluslararası alanda rekabet edecek sporcular yetiştirilememiştir.

KAYNAKLAR

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi. Klasör 233, Gömlek 8, Belge 8-4001.

_____ K. 225, G.10, B.5.

_____ K.1, G.86, B.86001.

_____ K.47, G.39, B.39001.

_____ K.51, G.86, B.86001.

Akdenk, M. (1986). *Türkiye'de hükümet programlarında ve planlı dönemde beden ve spor eğitimi uygulamaları 1920-1985* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, Ankara.

Altay, F. (1970). *10 Yıl Savaş: 1912-1922 ve sonrası*, İstanbul: İnsel Yayınları.

Atatürk'ün söylev ve demeçleri, C.I-III, (1997). Ankara: Atatürk kültür, dil ve tarih yüksek kurumu yayınları.

Aysal, N. (2020). Osmanlı donanma cemiyetinin sosyal ve kültürel çalışmalarına bir örnek: Osmanlı denizcilik yurdu. *Atatürk Yolu Dergisi*, 67, 41-74.

Candan, N., Bağırhan, T. (2010). Türk ocaklarından halkevlerine: Türkiye'de sporun erken dönem öyküsü. *Gazi beden eğitimi ve spor bilimleri dergisi*, XV(3), 17-32.

Demir, H. (2006). *Türk spor teşkilatı (Tarihsel gelişim, kapsam ve bir araştırma)*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Evcin, E. (2014). Atatürk'ün spora ve sporculara bakışı. *Tarih araştırmaları dergisi*, 33(55), 303-378.

Fişek, K. (2003). *Devlet politikaları ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından spor yönetimi/Dünyada ve Türkiye'de*. İstanbul: YGS Yayınları.

Günay, N. (2013). Atatürk döneminde Türkiye'de beden eğitiminin gelişimi ve gazi beden terbiyesi bölümü. *Atatürk araştırma merkezi dergisi*, 29(85), 72-100.

Gündem, N. (2002). *Günler boyunca hatıralar*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.

Gürer, T. (2019). *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Güven, Ö. (1999). *Türklerde spor kültürü*. Ankara: Atatürk yüksek kurumu Atatürk kültür merkezi başkanlığı yayınları.

İnal, A. N. (2003). *Beden eğitimi ve spor bilimi*. Ankara: Nobel yayın dağıtım.

İnan, A. (1982). *Gazi Mustafa kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit konuşmaları*. Ankara: Türk tarih kurumu yayınları.

Korkmaz, V. (2013). *Bir eğitim yöneticisi olan Selim Sırrı Tarcan'ın ibtidâi mualimlerine öğütleri adlı eseri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hasan kalyoncu üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü işletme anabilim dalı eğitim yönetimi ve denetimi, İstanbul.

Özen, N. (2012). *Türk kültür tarihinde spor ve Türklerin spora katkıları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Batman üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü tarih anabilim dalı, Batman.

Parlakıldız, F., Erat, M. (2023). Atatürk dönemi cumhuriyet halk partisinin Türkiye'de sporun teşkilatlanması için yaptığı bazı düzenlemeler ve destekler. *Çanakkale araştırmaları Türk yıllığı*, 35, 87-110.

TBMM Zabıt Ceridesi (1923). İcra vekilleri heyetinin programı. 1(2), 419-428.

Tunaya, T. Z. (1969). *Siyasi müesseseler ve anayasa hukuku*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.

Tüfek, S. S. (2019). *Cumhuriyet döneminde spor* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara üniversitesi türkiyat araştırmaları enstitüsü Türk tarihi anabilim dalı cumhuriyet tarihi bilim dalı, İstanbul.

Türk Spor Kurumu. (1936). *Türk spor kurumu nizamnamesi*. Ankara: Ulus basımevi.

Türkiye idman cemiyetleri ittifakı teşkilât ve nizamât-ı umumiyesi (1339/1923). İstanbul: Matbaa-ı Ahmed İhsan ve şürekâsı.

Ünver, D. (2004). Atatürk ve spor. *Balkan Türkoloji araştırmaları merkezi Türklük bilgisi*, 1, 167-172.

Yıldız, D. (2008). *Zeki, çevik ve ahlâklı bir sporcu, Atatürk ve spor*, İstanbul: Telebasım Yayıncılık.

Zelyurt, M. K. (2013). Türk modernleşmesinde spor: Tanzimat'tan erken cumhuriyet'e. *Turkish studies-international periodical for the languages, literature and history of Turkish or Turkic*, 8/2, 1461-1478.

EKLER:

TİTE Arşivi, K.1, G.86, B.86001.

TİTE Arşivi, K.51, G.86, B.86001.

TİTE Arşivi, K.47, G.39, B.39001.